

INFORMACJA

STUDIA DEMOGRAFICZNE 2(172) 2017

Irena E. Kotowska

Instytut Statystyki i Demografii
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Institute of Statistics and Demography
Warsaw School of Economics
iekoto@sgh.waw.pl

PANELOWE BADANIE PRZEMIAN
RELACJI MIĘDZY POKOLENIAMI, W RODZINIE
ORAZ MIĘDZY KOBIECAMI I MĘŻCZYZNAMI
JAKO PODSTAWA DIAGNOZOWANIA
ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH W POLSCE

WSTĘP

Po 1989 r. w Polsce, podobnie jak w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, nastąpiły zasadnicze zmiany procesu odtwarzania pokoleń: dzietność spadła do poziomu, który dalece odbiega od gwarantującego prostą zastępowalność pokoleń, następuje stała poprawa umieralności, a odpływ migracyjny odgrywa coraz większą rolę w kształtowaniu wielkości populacji kraju i struktur demograficznych z jednej strony, oraz w kształtowaniu życia rodzinnego – z drugiej. Przemiany te wpisują w procesy obserwowane od lat sześćdziesiątych XX wieku w Europie, szczególnie w odniesieniu do tworzenia, rozwoju i rozpadu rodzin, jednak ich intensywność jest znacznie większa niż obserwowana wcześniej w pozostałych krajach europejskich (np. Frejka i Sobotka 2008, Kotowska i Józwiak 2012, Matysiak 2014).

W dyskusjach naukowych, a przede wszystkim w publicznej debacie, najwięcej uwagi poświęca się skutkom zmian procesu reprodukcji ludności w Polsce w postaci spadku liczby ludności, starzenia się populacji oraz zmniejszania się potencjalnych zasobów pracy (grupa osób w wieku 18–64 lata). Demografowie wskazują stale na konieczność badania istoty dokonującej się zmiany demograficznej, w tym szczególnie zmian modelu rodziny i relacji między pokoleniami, a także nieustannego poszukiwania ich przyczyn. Wymaga to sięgania do danych o dynamice zachowań jednostkowych, leżących u podstaw obserwowanych przeobrażeń procesu odtwarzania pokoleń. Wprawdzie badacze dysponują coraz bogatszym materiałem empirycznym, jednak zakres i rodzaj dostępnych danych empirycznych ograniczają wnikliwy opis tych zmian w Polsce

Informacja

---

i możliwości ich zrozumienia. Dostępne są bowiem głównie dane przekrojowe, przy czym na ogół są to dane zagregowane dostarczane przez badania statystyki publicznej. Zrozumienie zmian dokonujących się w skali całej populacji oraz na poziomie indywidualnym wymaga korzystania z danych, które umożliwiają nie tylko wnikliwy opis tych zmian, ale przede wszystkim służą ich wyjaśnieniu poprzez identyfikację mechanizmów przyczynowo-skutkowych. Jednak dane takie powinny spełniać kilka warunków. Uruchomiony w 2001 r. przez międzynarodowe konsorcjum program badań Generations and Gender Programme (GGP) jest odpowiedzią na potrzeby badawcze związane z koniecznością rozpoznawania procesów demograficznych z perspektywy przebiegu życia opisywanego poprzez zmiany zachowań demograficznych (<http://www.ggp-i.org/>) (Kotowska i Józwiak 2011). Rozwiązania zaproponowane wówczas przez grono ekspertów miały nowatorski charakter zarówno w odniesieniu do zakresu jak i sposobu ujmowania zmian demograficznych (por. np. Vikat i in. 2007, Kotowska i Józwiak 2011) i dotyczyły:

- analizy procesów na podstawie badania panelowego;
- integracji podejścia retrospektywnego (pytania o przeszłość) i prospektywnego (badanie panelowe) w pozyskiwaniu danych o normach, wartościach, zamierzeniach, oczekiwaniach i opiniach – z jednej strony – oraz karierach rodzinnych, zawodowych, edukacyjnych i migracyjnych wraz z danymi o sytuacji materialnej i kontaktach społecznych – z drugiej strony;
- wyjątkowo szerokiego zakresu pozyskiwanych danych o przebiegu życia jednostki i rodziny;
- połączenia perspektywy mikro z szeroko pojętym kontekstem przemian demograficznych, obejmującym zarówno aspekt ekonomiczny, jak i instytucjonalny czy kulturowy;
- pozyskania porównywalnych danych dla różnych krajów, różniących się zasadniczo ze względu na ekonomiczny, społeczny, polityczny i kulturowy kontekst zmian, a także ze względu na modele polityki społecznej (*welfare state regime*).

W niniejszym tekście przedstawiam krótko ten wieloletni program międzynarodowych badań demograficznych, jego główne założenia oraz rozwój. Jego szerszy opis zawarty był w tekście Kotowskiej i Józwiak (2011). Następnie zajmę się omówieniem dwóch rund panelowych badań ankietowych zrealizowanych w Polsce oraz podamy niektóre opisowe charakterystyki próby. Rozważania o możliwym dalszym rozwoju programu GGP i jego znaczeniu zarówno dla środowiska naukowego w Polsce jak i badaczy spoza Polski zawarte są w części końcowej.

GENERATIONS AND GENDER PROGRAMME (GGP)

– WIELOLETNI PROGRAM BADAŃ DEMOGRAFICZNYCH W EUROPIE

Na wieloletni program badań demograficznych „Generations and Gender Programme” (GGP) składają się dwie części: międzynarodowe panelowe badania ankietowe, prowadzone według jednolitego standardu metodologicznego (Generations

---

Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie...

---

and Gender Survey – GGS) oraz kontekstowa baza danych (Contextual Data Base – CDB). Panelowe badania ankietowe obejmują od 3 do 5 rund realizowanych co 3 lata na losowej próbie od 15 do 20 tys. respondentów w wieku 18–79 lat w krajach, które przystąpią do programu GGP. Badania są prowadzone według wspólnego kwestionariusza, zawierającego moduły obowiązkowe dla wszystkich krajów-uczestników programu oraz moduły nieobowiązkowe. Dodatkowo poszczególne kraje mogą poszerzać zakres informacji pozyskiwanych w obu rodzajach modułów w zależności od swoich specyficznych potrzeb badawczych. Konieczne jest jednak przestrzeganie zasady zachowania porównywalności danych w zakresie ustalonym przez ekspertów. Wiodącą perspektywą badawczą jest perspektywa przebiegu życia (*life course perspective*), do której bezpośrednio odwołuje się badanie ankietowe. Kontekstowa baza danych zawiera z kolei szeregi czasowe wskaźników charakteryzujących procesy ekonomiczne, demograficzne i społecznie w skali makro oraz opis regulacji prawnych charakteryzujących kontekst instytucjonalny i ich zmiany w czasie.

Przystąpienie do programu badań GGP oznacza przede wszystkim realizację panelowych badań ankietowych według uzgodnionych zasad, na które poszczególne kraje muszą pozyskać własne środki finansowe. Liczba krajów przystępujących do programu GGP i realizujących pierwszą rundę badań ankietowych stopniowo rosła. Najwcześniej pierwszą rundę badań zrealizowały Węgry (w 2001 r.). Obecnie w programie GGP uczestniczy 24 krajów (w tym 4 pozaeuropejskie), przy czym 20 krajów zrealizowało przynajmniej jedną rundę badania ankietowego według jednolitego standardu metodologicznego (GGS: Australia, Austria, Belgia, Białoruś, Bułgaria, Czechy, Estonia, Francja, Gruzja, Holandia, Japonia, Litwa, Niemcy, Norwegia, Polska, Rosja, Rumunia, Szwecja, Węgry, Włochy). Drugą rundę panelowego badania ankietowego przeprowadziło 13 krajów, a 5 krajów ma za sobą 3 rundy badania.

Na podstawie danych z realizacji kolejnych rund badania ankietowego, przesłanych przez kraje uczestniczące w programie GGP, utworzona została międzynarodowa baza danych o przebiegu życia osób w wieku 18–79 lat. Jest to jedyna w Europie baza danych indywidualnych, która umożliwia porównawcze analizy wzdłużne procesu przemian rodzin i gospodarstw domowych, transferów i relacji międzygeneracyjnych, struktur sieci społecznych w powiązaniu z aktywnością zawodową i ewolucją ról społecznych kobiet i mężczyzn. Ponadto w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest to jedyne źródło panelowych danych o zachowaniach demograficznych, leżących u podstaw debatowanych szeroko zmian ludnościowych w tym regionie. Nic zatem dziwnego, że wśród 20 krajów, które przeprowadziły pierwszą rundę badań ankietowych GGS, jest 9 krajów z tego regionu.

Ten bogaty zbiór danych panelowych dla krajów, które zrealizowały badania ankietowe (dane indywidualne bazy GGS) uzupełnia kontekstowa baza danych makro (Contextual Data Base – CDB, www.ggp-i.org/ggp-contextual-database). Zawiera ona szeregi czasowe wskaźników, charakteryzujących procesy ekono-

Informacja

---

miczne, demograficzne i społecznie w skali makro (ponad 200 wskaźników) oraz opis regulacji prawnych charakteryzujących kontekst instytucjonalny oraz dokumentuje ich zmiany w czasie (dla 60 krajów w okresie ostatnich 40 lat). Baza ta jest systematycznie aktualizowana w trakcie trwania programu.

Program GGP był uruchamiany przez konsorcjum złożone z 9 jednostek badawczych. Obecnie tworzy je 16 jednostek: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI) – koordynator, Population Unit – United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Institut National d'Études Démographiques (INED), Population Europe/Max Planck Institute for Demographic Research (MPIDR), Dodena Centre for Social Dynamics and Public Policy – Bocconi University, Statistics Norway/University of Oslo, Norwegian Social Research NOVA, Hungarian Demographic Research Institute, Faculty of Social Sciences – University of Ljubljana, Utrecht University, Erasmus University, German Federal Institute for Population Research, Instytut Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Demographic Unit – Stockholm University, University of Oxford, Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital. Członkowie konsorcjum wraz z grupami roboczymi ekspertów powoływanych do rozstrzygania określonych problemów badawczych odpowiadają za stronę merytoryczną GGP, strategię rozwoju programu, określone obszary jego działalności, a także upowszechnianie jego podstawowych rezultatów.

W skład grupy jednostek, które finansowo wspierają utrzymywanie infrastruktury GGP i odpowiadają za określone obszary funkcjonowania programu, wchodzi – oprócz koordynatora NIDI – INED, Population Europe/MPIDR oraz Population Unit UNECE. Dane z międzynarodowej bazy danych ankietowych są dostępne nieodpłatnie po zarejestrowaniu się na stronie www.ggp-i.org oraz podpisaniu umowy dotyczącej zasad korzystania z nich (open access). Za rejestrację użytkowników bazy danych i zbieranie informacji o publikacjach wykorzystujących dane GGS odpowiada Population Unit, UNECE. Ponadto korzystając z dostępnych online pakietów obliczeniowych, można przeglądać dostępne dane i przeprowadzać wstępne analizy, a także korzystać z wszelkich informacji dodatkowych o zrealizowanych badaniach ankietowych (www.ggp-i.org/data/browse-the-data/). Obsługą międzynarodowej bazy danych zajmuje się INED. Z kolei za kontekstualnej bazę danych odpowiada MPIDR, a Population Europe zajmuje się upowszechnianiem wyników badań.

PANELOWE BADANIE PRZEMIAN RELACJI MIĘDZY POKOLENIAMI, W RODZINIE ORAZ MIĘDZY KOBIECIAMI I MĘŻCZYZNAМИ W POLSCE – GGS-PL

Zasadnicze cele badawcze całego badania panelowego w Polsce, składającego się z 3 rund badania ankietowego zrealizowanego na tej samej próbie (GGS-PL), obejmują pozyskanie danych dotyczących następujących zagadnień:

Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie...

- zmiany zachowań dotyczących rodziny w kontekście przeobrażeń na rynku pracy związanych z transformacją systemową, w tym szczególnie zmian procesu przechodzenia do dorosłości, wpływu migracji zagranicznych na procesy tworzenia, rozwoju i rozwiązywania rodzin,
- przemiany relacji międzypokoleniowych w kontekście rosnącej mobilności młodszych generacji,
- zmiany systemu wartości (indywidualizacja, samorealizacja, aspiracje konsumpcyjne) i warunków życia ludności,
- świadczenie usług opiekuńczych wobec zmian struktur rodzinnych i zmian na rynku pracy,
- zmiany społecznych ról płci, które są rozpatrywane w kontekście zarówno procesów społecznych uruchomionych transformacją systemową jak i wpływu globalizacji oraz przynależności Polski do Unii Europejskiej.

W Polsce pierwszą rundę badania ankietowego (GGS-PL1) przeprowadzono na przełomie lat 2010/2011 w ramach projektu „Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie oraz między kobietami i mężczyznami: Generacje, rodziny i płeć kulturowa (pierwsza runda badania)” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki na podstawie umowy 554/N-UNECE/2009/0. Drugą rundę badania ankietowego (GGS-PL2) zrealizowano na przełomie lat 2014/2015 w ramach projektu „Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie oraz między kobietami i mężczyznami: Generacje, rodziny i płeć kulturowa (druga runda badania)” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki na podstawie umowy 2013/08/M/HS4/00421. Oba projekty realizował Instytut Statystyki i Demografii z Kolegium Analiz Ekonomicznych Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Badanie terenowe przeprowadziło Biuro Badań i Analiz Statystycznych Polskiego Towarzystwa Statystycznego z pomocą ankierów Głównego Urzędu Statystycznego (<http://www.sgh.waw.pl/ggs-pl>).

Obie rundy badania były realizowane za pomocą wywiadu bezpośredniego przy użyciu kwestionariuszy papierowych (PAPI). Zakres badania ankietowego w Polsce był określony nie tylko przez zalecenia metodologiczne programu GGP, ale także uwzględniał specyfikę krajowych potrzeb badawczych, odpowiadając przede wszystkim na dotychczasowy brak panelowych interdyscyplinarnych badań przemian demograficznych w kraju. Kwestionariusz obu rund badania ankietowego zawierał zatem nie tylko pytania, które dotyczyły historii rodzinnej, przebiegu pracy zawodowej czy edukacji, niezbędne do odtworzenia ważnych zdarzeń z życia respondentów, dotyczących zakładania rodzin, rodzicielstwa, czy rozwiązywania rodzin, a także ich powiązania z pracą zawodową i nauką. W pierwszej rundzie odtworzono biografie zawodowe respondentów mimo wskazania metodycznego, że wystarczy ujęcie przekrojowe pracy zawodowej. Poszerzyło to znacznie możliwości analiz powiązań między biografiami rodzinnymi i zawodowymi respondentów. Przedmiotem zainteresowania była także sytuacja materialna rodzin, organizacja życia w rodzinie,

Informacja

stan zdrowia, kontakty społeczne, a zwłaszcza relacje między rodzicami, dziećmi i dziadkami. Pytano również o wartości, zamierzenia prokreacyjne i oczekiwania. Podjęto ważny problem trudności w realizacji zamierzeń rodzicielskich związanych z opóźnieniem decyzji o dziecku i stanem zdrowia, a także niedostatecznym wsparciem państwa czy wymaganiami rynku pracy. Do ankiety włączono pytania pozwalające na pozyskanie informacji o czasie oczekiwania na poczęcie, czyli o długości okresu od momentu rozpoczęcia świadomych starań o dziecko do momentu zajścia w ciążę. Jest to pierwsze badanie w Polsce, w którym podjęto próbę zdobycia takich informacji. W drugiej rundzie badania włączono również pytania dotyczące postrzeganych kosztów i korzyści związanych z posiadaniem dzieci, które umożliwiają pogłębioną analizę motywacji rodzicielskich w Polsce. Włączono też do ankiety pytania dotyczące doświadczeń migracyjnych respondentów. Rozszerzenie zakresu zagadnień podejmowanych w ankiecie dla Polski miało na celu pozyskanie informacji niezbędnych do diagnozy zmian zachowań demograficznych w Polsce w kontekście zachodzących przeobrażeń na rynku pracy oraz dokonujących się zmian kulturowych. Starano się przy tym pokazać, jakim zmianom podlegało życie poszczególnych pokoleń.

Zgodnie ze wskazaniem metodycznymi dotyczącymi realizacji panelowego badania ankietowego, obejmującego przynajmniej 3 rundy, w pierwszej rundzie próba powinna liczyć od 17 tys. do 20 tys. osób. To ma gwarantować odpowiednią liczebność określonych grup ludności poddanych badaniu w kolejnych rundach. W celu osiągnięcia wymaganej liczby respondentów w pierwszej rundzie wylosowana została próba główna (20 tys. adresów) oraz dwie próby rezerwowe (obie po 20 tys. adresów). Próby zostały wylosowane z zastosowaniem dwustopniowego schematu losowania. Dla województw liczebności prób były ustalane na podstawie metody pierwiastkowej. W obrębie województw zastosowane zostało losowanie warstwowe (warstwami są: gminy, miasta lub dzielnice w przypadku np. Warszawy). W pierwszym stopniu losowane były obwody spisowe (około 4 tysięcy obwodów), zaś w drugim stopniu losowane były adresy (średnio po 5 adresów w obwodzie), co daje wyjściową liczebność równą 20 tysięcy. Zarówno w karcie realizacji wywiadu, jak i później w ankiecie, spisywane były wszystkie osoby mieszkające w danym mieszkaniu, jeżeli przynajmniej jedna z nich była w wieku 18–79 lat. Wywiad był przeprowadzany tylko z jedną osobą w wieku 18–79 lat, przy czym wiek był liczony w latach ukończonych w momencie badania. Ankietowanymi osobami były zarówno kobiety jak i mężczyźni. Uzyskanie założonej wielkości próby (20 tys. osób) wymagało dotarcia do blisko 48 tys. wylosowanych adresów.

W pierwszej rundzie badania przeprowadzono wywiady z 19987 osobami w wieku 18–79 lat. Po kontroli danych w bazie pozostawiono 19980 rekordów. Poniżej przedstawiamy podstawowe charakterystyki próby z pierwszej rundy.

Rozkład respondentów według wieku, płci i miejsca zamieszkania przedstawia tabela 1. Mieszkańcy miast stanowili 61,8% zbadanych osób.

Struktura respondentów według płci i wykształcenia jest dana na rysunku 1.

Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie...

Tabela 1. Respondenci według wieku i płci i miejsca zamieszkania – GGS-PL1
 Table 1. Respondents by age, sex and place of residence – GGS-PL1

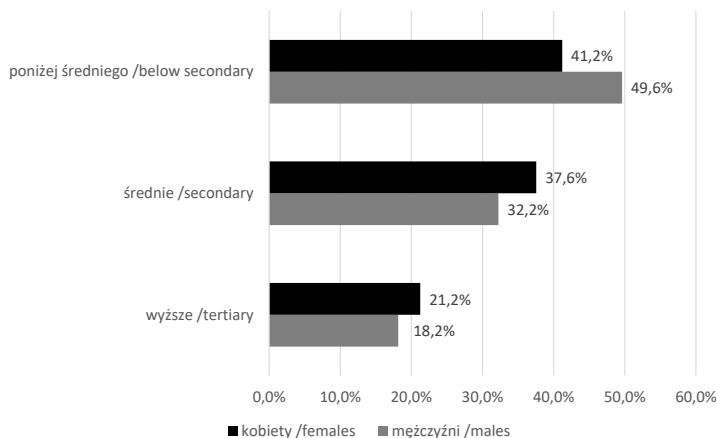
Płeć Sex	Miejsce zamieszkania Place of residence	Wiek / Age											Ogółem / Total		
		18–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69		70–74	75–79
mężczyźni/ males	miasto / urban	160	451	545	660	533	422	422	555	594	488	350	243	174	5597
	wieś / rural	125	282	252	268	323	314	317	361	356	354	155	174	116	3397
	ogółem / total	285	733	797	928	856	736	739	916	950	842	505	417	290	8994
kobiety / females	miasto / urban	213	456	682	718	620	490	508	657	720	692	361	363	275	6755
	wieś / rural	170	301	363	320	393	370	397	411	474	421	230	211	170	4231
	ogółem / total	383	757	1045	1038	1013	860	905	1068	1194	1113	591	574	445	10986
	Ogółem / Total	668	1490	1842	1966	1869	1596	1644	1984	2144	1955	1096	991	735	19980

Źródło: dane ważone GGS-PL1.
 Source: weighted data GGS-PL1.

Informacja

Rysunek 1. Respondenci według płci i wykształcenia – GGS-PL1

Figure 1. Respondents by sex and education – GGS-PL1

Źródło: dane ważone GGS-PL1.

Source: weighted data GGS-PL1.

Przystępując do realizacji drugiej rundy badania ankietowego (GGS-PL2), podjęto próbę dotarcia do wszystkich osób, z którymi przeprowadzono pierwszy wywiad. Przyjęto także określone reguły śledzenia respondentów. Jeśli respondent opuścił gospodarstwo domowe, które pozostawało pod adresem z pierwszej rundy, i mieszkał w kraju, konieczne było pozyskanie nowych danych adresowych i dotarcie do jego nowego miejsca pobytu. Jeśli natomiast respondent opuścił gospodarstwo, które pozostawało pod adresem z próby pierwszej rundy, i wyjechał za granicę, odnotowane to było jako jedna z przyczyn braku wywiadu.

Druga runda badania została zrealizowana na przełomie lat 2014/2015. Spośród 19987 osób, z którymi przeprowadzono wywiady w pierwszej rundzie (GGS-PL1), w drugiej rundzie (GGS-PL2) wywiady uzyskano od 12419 respondentów, co stanowi 61% próby wyjściowej. Mimo znacznego zmniejszenia się liczby respondentów w drugiej rundzie dysponujemy bazą panelową obejmującą 12419 osób. Jest to jedyna w Polsce baza panelowa o tak bogatym zakresie informacji o zmianach rodziny, relacjach między pokoleniami oraz między kobietami i mężczyznami. Zgodnie z zaleceniami programu GGP w drugiej rundzie skorzystano z próby dodatkowej, która została dobrana w celu uzupełnienia grupy osób najmłodszych. Przeprowadzono zatem wywiady z 1477 osobami w wieku 18–21 lat z próby dodatkowej. W trakcie drugiej rundy badania ankietowego przeprowadzono zatem łącznie wywiady z 13896 osobami.

Informacje o przyczynach braku wywiadu w drugiej rundzie badania uzyskano dla 5198 przypadków. Wśród zidentyfikowanych przyczyn braku powtórnego wywiadu najważniejsze były odmowy (44%), zmiana adresu zamieszkania całego gospodarstwa (15%), zgon respondenta (10%), migracja respondenta za granicę (8%) lub

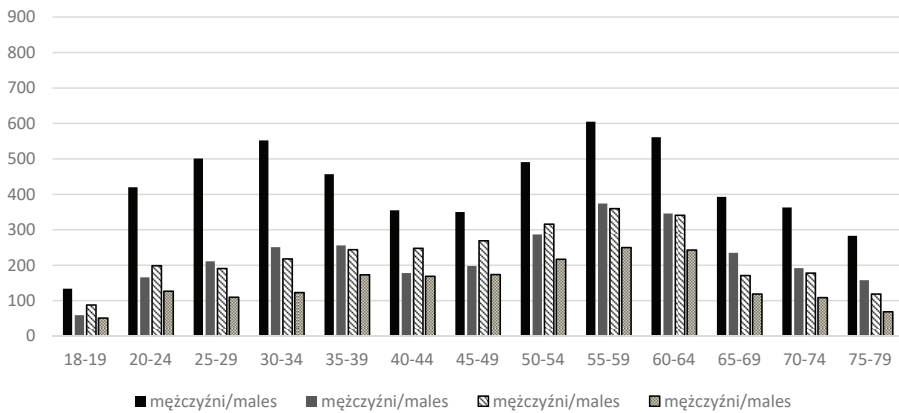
Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie...

migracja do innej miejscowości w Polsce (9%). Blisko jedna trzecia przypadków braku wywiadu w drugiej rundzie wynika z mobilności respondentów. Zrozumiałe jest zatem, że liczby respondentów w młodszych grupach wieku różnią się najbardziej między obiema rundami.

Rozkłady kobiet i mężczyzn według wieku i miejsca zamieszkania, z którymi przeprowadzono wywiady w obu rundach (dane nieważone) pokazano na rysunku 2 i 3.

Rysunek 2. Mężczyźni uczestniczący w obu rundach badania GGS-PL według wieku i miejsca zamieszkania

Figure 2. Male respondents in both waves of the GGS-PL by age and place of residence

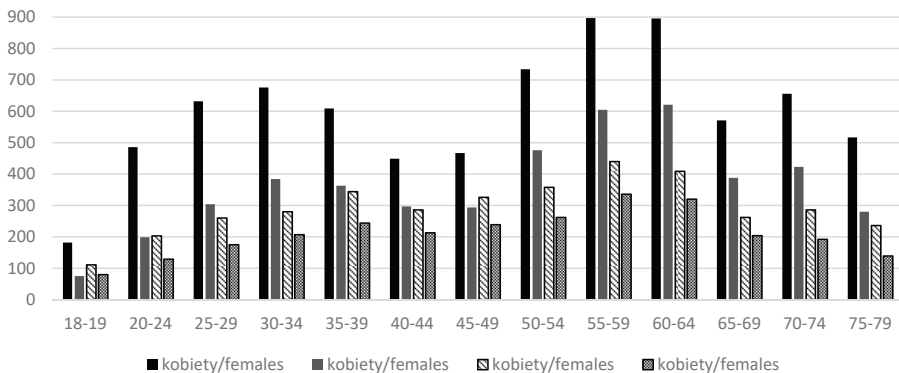

Źródło: dane nieważone GGS-PL1 i GGS-PL2.

Source: unweighted data GGS-PL1 and GGS-PL2.

Rysunek 3. Kobiety uczestniczące w obu rundach badania GGS-PL według wieku i miejsca zamieszkania

Figure 3. Female respondents in both waves of the GGS-PL by age and place of residence

Źródło: dane nieważone GGS-PL1 i GGS-PL2.

Source: unweighted data GGS-PL1 and GGS-PL2.

Informacja

Wskazują one na znaczny spadek liczby respondentów w miastach w wieku 20–39 lat, zarówno wśród kobiet (o 48%) jak i mężczyzn (o 54%). Stosunkowo duże ubytki liczby respondentów w miastach widoczne są także wśród osób wieku 50–64 lata, nieco silniejsze dla mężczyzn (spadek o 39%) niż dla kobiet (o 30%).

Dane z obu rund panelowego badania ankietowego zrealizowanego w Polsce są udostępnione w międzynarodowej bazie danych. Dostęp do danych polskich w kraju wymaga kontaktu z Instytutem Statystyki i Demografii SGH (<http://www.sgh.waw.pl/ggs-pl>).

Polska zobowiązała się do przeprowadzenia 3 rund panelowych badań ankietowych. Zgodnie ze wskazaniami metodycznymi programu GGP trzecia runda powinna być zrealizowana w 2018 r. Wypełnienie tego zobowiązania zależy od pozyskania środków finansowych.

ZNACZENIE PROGRAMU GGP I JEGO DALSZY ROZWÓJ

Program GGP jest jedynym w skali europejskiej programem badawczym, który pozwala na zintegrowane podejście do analiz przemian demograficznych. Stanowi laboratorium pozwalające na śledzenie zmian demograficznych i społecznych przy odwoływaniu się do ich kontekstu, niezbędne dla zrozumienia samych zmian i właściwej identyfikacji ich przyczyn, skutecznego ograniczania ich negatywnych skutków bądź wspomagania skutków pozytywnych także poprzez oddziaływanie na zmiany demograficzne (np. promowanie odnowy demograficznej European Commission (2006), Kotowska i Jóźwiak (2012)). Przyczynia się tym samym do rozwoju demografii jako dyscypliny, umożliwiając w szczególności prowadzenie analiz porównawczych przemian rodziny w powiązaniu ze zmianami społecznych ról płci zgodnie z najnowszymi wskazaniami badawczymi (por. Matysiak i Nitsche 2016, Esping-Andersen i Billari 2015, Goldscheider i in. 2015), wykorzystujących odpowiednie metod analiz danych przekrojowych i panelowych.

O znaczeniu tego typu badań zarówno dla rozwoju wiedzy o rozważanych procesach jak i jej wykorzystania dla określonych działań praktycznych świadczy coraz większa waga przywiązywana do samej zmiany demograficznej jako czynnika determinującego wzrost o określonych cechach (inteligentny, zrównoważony i sprzyjającemu włączeniu społecznemu), jak i rola przypisywana jakości życia jako wyznacznikowi postępu ekonomicznego i społecznego (Mastering the demographic change in Europe 2014, Stiglitz i in. 2009).

Rosnąca liczba badaczy z różnych krajów reprezentujących różne dyscypliny naukowe (demografia, socjologia, ekonomia) korzysta z tej bazy danych, prowadząc zarówno analizy porównawcze jak i analizy dotyczące poszczególnych krajów. Do programu GGP odwołuje się wiele projektów międzynarodowych, stanowi on także istotne źródło informacji w debacie publicznej i dla podmiotów kształtujących politykę społeczną. Naukowy oraz społeczny potencjał programu jest monitorowany

---

Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie...

---

w ramach projektu „Generations and Gender Programme: Evaluate, Plan, Initiate. GGP: EPI” (Horizon 2020, umowa numer nr 739511).

Udział Polski w programie GGP ma ogromne znaczenie dla rozwoju interdyscyplinarnych badań procesów demograficznych i społecznych w kraju. Korzyści polskiego środowiska badawczego dotyczą przede wszystkim powstałej bazy danych empirycznych, która służy analizom poszerzającym zasadniczo wiedzę o zmianach demograficznych w Polsce i umożliwia korzystanie z zaawansowanych metod analitycznych. Przybliżenie zakresu zagadnień, jakie mogą być podejmowane na podstawie tych danych, zostało przedstawione w specjalnym opracowaniu promującym badanie (Kotowska i in. 2016). Ponadto analizy te mogą być prowadzone w perspektywie porównawczej. O znaczeniu tej bazy danych dla rozwoju badań w Polsce świadczą zgłoszenia o udostępnienie danych kierowane do ISiD czy koordynatora programu GGP – około 1000 badaczy z całego świata jest zarejestrowanych w bazie użytkowników danych GGS i ma dostęp do polskich danych. Około 100 naukowców z Polski, reprezentujących 20 jednostek badawczych, sięgało dotąd do tych danych. Rośnie zarówno liczba publikacji, w których wykorzystywane są dane GGS jak i liczba projektów deklarujących ich użycie. Dane o Polsce są często przywoływane w pracach badaczy spoza Polski. Prowadzi to do nowej jakości prowadzonych badań naukowych w kraju. Zwiększa to szanse na włączenie się polskich badaczy do Europejskiej Przestrzeni Badawczej.

Należy też podkreślić, iż wyniki analiz prowadzonych na podstawie danych GGS w Polsce stanowią cenną bazę wiedzy w dyskusjach i formułowaniu rekomendacji w zakresie polityki społecznej, rodzinnej, polityki na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn, polityki aktywnego starzenia się oraz rozwoju usług społecznych. W szczególności sięgano do nich w dyskusjach prowadzonych w Polsce nad rozwiązaniami wspierającymi zamierzenia rodzicielskie i łączenie pracy zawodowej z rodziną, w tym reformą systemu urlopów związanych z opieką nad dzieckiem. Program polityki rodzinnej opracowany w Kancelarii Prezydenta RP wykorzystywał szeroko opracowania zawierające analizy danych GGS-PL (Dobry Klimat dla Rodziny 2013).

O dostrzeżeniu potencjału badawczego programu GGP i jego znaczenia w skali europejskiej świadczy nadanie mu statusu *‘emerging project’* w Europejskim Forum Strategii ds. Infrastruktur Badawczych (ESFRI). W ramach projektu pozyskanego przez konsorcjum pod kierunkiem prof. Anne Gauthier, koordynatora GGP, w konkursie Horizon 2020: Research and Innovation Programme, dotyczącym europejskich infrastruktur badawczych, prowadzone są prace nad modernizacją funkcjonowania programu jako społecznej infrastruktury badawczej. Dalszy rozwój GGP wymaga jednak działań instytucjonalnych na poziomie europejskim i współdziałania zespołów z poszczególnych krajów, które uczestniczą w GGP. Konieczne jest, między innymi, wsparcie instytucjonalne uczestników GGP w pozyskiwaniu środków w poszczególnych krajach na realizację kolejnych rund badań i koordynacja tych badań, rozwój systemu obsługi obu międzynarodowych baz danych i ich

Informacja

---

powiązania z bazami powstałymi w ramach innych międzynarodowych programów badań społecznych (np. SHARE, ESS) oraz Europejskim Systemem Statystycznym, rozwój metod analiz, systemowe wspomaganie wynikami tych badań zarówno decyzji polityki ekonomicznej i społecznej na poziomie poszczególnych krajów jak i na poziomie Unii Europejskiej.

LITERATURA

- Dobry Klimat dla Rodziny, 2013, <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/dla-rodziny/program-polityki-rodzinnej-prezydenta-rp/>.
- Esping-Andersen G., Billari F., 2015, *Re-theorizing family demographics*, „Population and Development Review”, 41(1), 1–31.
- European Commission, 2006, *The Demographic Future of Europe – from Challenge to Opportunity*, Communication from the Commission, Brussels, COM(2006) 571 final.
- Frejka T., Sobotka T., 2008, *Fertility in Europe: Diverse, delayed and below replacement*, „Demographic Research”, S7(3), 15–46.
- Goldscheider F., Bernhardt E., Lappégård T., 2015, *The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior*, „Population and Development Review”, 41(2), 207–239.
- Kotowska I.E., Matysiak A., Mynarska M. (red.), 2016, *Od opuszczenia domu rodzinnego do przejścia na emeryturę. Życie Polaków w świetle danych z badania „Generacje i Rodziny”*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Kotowska I.E., Józwiak J., 2012, *Nowa demografia Europy a rodzina*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych”, Zeszyt 28/2012, 9–33.
- Kotowska I.E., Józwiak J., 2011, *Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie oraz między kobietami i mężczyznami: Generacje, Rodziny i Pleć Kulturowa – GGS-PL*, „Studia Demograficzne”, 1(159), 99–106.
- Matysiak A. (red.), 2014, *Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce. Przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Matysiak A., Nitsche N., 2016, *Emerging Trends: Family Formation and Gender*, [w:] R. Scott, M. Buchmann, S. Kosslyn (red.), *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*, John Wiley & Sons, Inc.
- Mastering the demographic change in Europe, 2014, <http://www.leopoldina.org/en/international-issues/international-statements>.
- Stiglitz J., Sen A., Fitoussi J., 2009, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, GDP and Beyond – Measuring progress in a changing world*, September 2009, COM(2009) 433.
- Vikat A., Spéder Z., Beets G.C., Billari F.C., Bühler C., Désesquelles A., Fokkema T., Hoem J.M., MacDonald A., Neyer G., Pailhé A., Pinnelli A., Solaz A., 2007, *Generations and Gender Survey (GGS): Towards a better understanding of relationships and processes in the life course*, „Demographic Research”, 17(14), 389–440.